

Sejlturen sommeren 2022

fra d 16 maj til d. 26 juni

Hvad man får af tanker og
oplevelser på en tur rundt i
Kattegat

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse.....	2
.....	3
Bønnerup.....	4
Anholt.....	7
Turismen.....	9
Kirken.....	10
Er vi turister?.....	11
Ørkenvandring.....	12
Tre måneder efter.....	13
Bjergvandring.....	14
Blæsevejr.....	16
Et liv på Granma.....	17
Grenå.....	19
Sejerø.....	20
Sejerø rundt.....	20
Ronald og Marianne.....	22
Birgit Kahré.....	23
”Sejerø, tejsens ø”.....	27
Sejerø museum og kulturhus.....	28
Skærmydsler.....	29
Bogense.....	30
Æbelø.....	30
Retroweekend.....	35
Gyldensteen.....	38
Det flydende alderdomshjem.....	38
Byen.....	39
Extinction Rebellion.....	41
Endelave.....	41
”Kaninoen”.....	42
Kaniner.....	43
Livet på Endelave.....	46
Tunø.....	48
Bent Eggert Sørensen.....	51
Ebeltoft.....	52
Når man skal.....	52
Hjemme igen.....	53

Bønnerup.

Den første del af vores sommer startede med omregistrering af min afdøde fars trailer. Skifteretten fandt den i efterladenskaberne som en død mands nummerplade, og det satte arvingen på en uopsættelig opgave indenfor tre uger. Det kan ikke vente til efteråret 22 når det skulle have været i 21. Sådan er reglerne. Og da vi havde bestemt os for at sejle ud af Mariager Fjord, i dag **mandag d. 16. maj**, blev det til et par hektiske dage.

Først bestilte jeg tid i bilsynshallen. Mandag morgen. Det var jo fint. Så ud til traileren for at konstatere, at lysene selvfølgelig ikke virkede. Det må være en pære der er gået? Så ringer man jo til mekanikeren selv om det er lørdag, og han havde lige fem minutter, hvis jeg skyndte mig. Pæren skiftede jeg selv, men lortet virkede stadig ikke. Så måtte jeg have hjælp af en skruetrækker, fik løst problemet, men fandt ud af, at jeg under operationen kortslyttede noget i bilen.

Om aftenen vender jeg tilbage til min tjenstvillige mekaniker, men han var gået ind for at spise, og det må naturligvis respekteres. Lørdag aften. Så jeg kørte igen for at vende tilbage søndag morgen; han var nødt til at hjælpe med sikringen i bilen, der med mit vid om den slags lige så godt kunne være den ene som den anden ud af 50 på rad. Fem minutter efter var den fundet.

Nu var alt som det skulle være. Klar til syn mandag morgen. Med strithår møder jeg op med de værste forventninger til sagkundskabens dom over traileren. Men den gik lige igennem et 45 sekunders syn; blink til højre, til venstre og brems, et kontant rusk i hjulene og til sidst en konstatering af, at koblingen virkede. Herefter 8 minutter med papirarbejde og betaling. 420,- kr.! Det var sgu da godt, det ikke varede længere, tænkte jeg.

Men vi nåede til Bønnerup som planlagt.

Det er en dejlig havn,

gode faciliteter,
Danmarks bedste
fiskeforretning og skov
på begge sider langs
kysten. Mod øst ligger
Emmedsbo Skov der
drives efter økologiske
principper, og mod vest
Meilgaard Skov hvor
hensynet til penge er
større end biodiversitet.
Sådan er vores sårbare
natur underkastet
tilfældig privatøkonomisk
interesse.

På vej over Kattegat til Bønnerup lander denne oldenborre på sprayhooden. Det er efterhånden et sjældent syn, og dog hører den stadig til de almindelige trods en voldsom tilbagegang

Snakken går på

havnen, og jeg går med.
En flink mand hjælper os
med at reparere en af
vores cykler, og han
fortæller at der tit
kommer nogen fra
Kongsdal, der brokker sig
og blander sig i Bønnerup Havns anliggender. Det varer ikke længe før jeg kan regne ud hvem det er. Hver havn har sine plager, og vi bliver enige om, at det - trods den infantile jammer - er

harmløse mennesker, der er småt kørende i overdimensionerede både; vores havnes svar på Rytteriets Fritz og Poul hvis sociale lag ligger i statusfærden over almindelig dødelige. Brokke, brokke, brokke! I Bønnerup findes de mest blandt ejere af store motorbåde, der gør deres krav gældende i et fællesskab, de ikke gider deltage i. Bedst at ignorere dem, bliver vi enige om.

Peter K. A. Jensen skrev i 2002 første oplag af ”Menneskets oprindelse og udvikling”. Jeg læste den da vi boede i Grønland og var dengang meget begejstret. Men udviklingen er gået stærkt, og der tilkommer hele tiden ny viden og aspekter, som belyser emnet. Jeg købte derfor 2. udgave for en del år siden, og nu har jeg taget den med på sommerturen. Palæantropologi hedder det, når man studerer den slags, og det er en disciplin der alle dage har optaget mennesket fra den oprindelige opfattelse af guder som skabere, til nu, hvor vi ved, at vi blot er et dyr på en gren af det evolutionære træ.

Pekkenilstenen, eller troldstenen, ligger vest for Gjerrild Nordstrand. Den er forbundet med mange myter og sagn. I Thorkild Gravlunds ”Herredsbogen Jylland” fra 1800-tallet er stenen nævnt under Aaby Syssel: *Mols og Søndreherred havde næsten kun Herremandssagn. Det er som een Landsdel, i Tredinger, og det hedder: Molboerne spinder, Helgenæsboerne væver, de i Søndreherred binder. De hjælpes ad med Ulden og spotter Nørre Herreds Maal, hvor r bruges for d. Er re ræ: er det dæ. Nørreherred bag det brede Kolindsund er et andet Land. Der dræbte man ikke paa Tinghøje, og Tinghøjene bærer deres ærlige Navn. To er der, en oppe paa Nordkysten i Hemmed Sogn, ikke langt fra den store Pekkenelsten, der er kastet i Hose-baand muligt fra Skaane, hvor Kæmpekvinde kaster Sten i et Haarsæt: Tippet, der her bliver Pekkenel.-----En anden Tinghøj er ved Stenvad i Glæsborg Sogn, nu kun en udgravet Tue i Pløje mark, men paa en Højde med det vældigste Udsyn. De der grov her fandt kun Sten. Maaske Højen, der kun er halvanden Alen høj, aldrig har været Gravsted, men kun Ting. Som Pekkenelsten er nær det nordre Ting, ligger her mellem Stenvad og Glæs-Herredabogen. borg en Manesten, hvor en Mejlgaard Herre og to Bønder, der flyttede Skel og gik igen, er manet ned. (Sådan er det skrevet)*

Andre historier fortæller, at stenen er kastet efter en kirke af en trold fra Randers Fjord - at den vender sig ved duften af varmt brød – og, hvis man ser godt efter, kan se troldens håndaftryk på stenen..

Emmedsbo Skov er som sagt drevet efter økologiske principper. Det vil i praksis sige, at den i høj grad betjener sig af en blandingsskov med selvforyngelse, mens gavntræet fældes som plukhøst. Skoven er opdelt i mange indhegninger, så noget tyder på, at der har været store græssende kreaturer i skoven. Eller måske svin? Selvforyngelse og plukhøst er en skånsom driftsform. Det er dyrere, men til gengæld holder det på biodiversiteten og giver gavntræ til et bæredygtigt byggeri.

Hvis man forstår evolutionsteorien forstår man biologi. Det er tørt og langhåret stof, men der kommer vel regnvejrsdage, hvor det glider ned?

De første sider handler om myter, sagn og religiøse fortællinger, der slog fast, hvor mennesket kom fra. Det var Guds skaberværk. Andet ville være utænkeligt. Vi var skabt til at regere på Jorden over alt levende, og passe på det, og under syndfloden fik gud Noa til at redde et eksemplar af alle dyr. I vores bevidsthed har vi bevaret den tro, at vi stadig er de altoverskyggende herskere - hvad vi i grunden også er, men vi har udviklet os til en monstrøs art, der ødelægger mere end naturen genskaber.

Vores evne til at tilpasse os næsten alle steder på Jorden har været den succes vi måske ret snart vil bukke under for. Homo Sapiens er en meget ung art. Vi har højest eksisteret i 300.000 år, men i de sidste 100 år har vi tilpasset os på Jordens bekostning.

Anholt

Ved ankomsten møder vi en gammel kending. Det er den udspekulerede krage, der har fundet sig en niche på havnen. Den lever af at stjæle mad fra bådene og er fræk nok til at hoppe ind under kalechen i cockpittet, hvis ikke der er mandskab på bådene. Sidste gang vi var her, sad jeg og iagttog hvordan den kom ud med både pølser og burgerbrød fra et sejlskib ved den inderste bro. Besætningen havde ikke fået ryddet af bordet, og da de vendte tilbage efter en slentretur på havnen havde kragerne ikke blot hakket i det der var tilbage, men også klattet på tallerkner og sæderne.

Det er meget morsomt så længe det ikke er ens egen mad der bliver røvet. Alma fik derimod en overraskelse. Hun havde ikke nået at spise færdig, da vi skulle ned og betale havnepenge, og da vi så kom tilbage sad kragerne i skålen og tog den sidste bid, og ikke nok med det, men en kæmpe-krage-lort var splattet ud over hele dækket.

Den klatmikkel vil Kirsten ikke have ind i cockpittet! Efterfølgende sad den og iagttog Alma fra en mast længere inde, med en blanding af skepsis og foragt; hvad mennesker da kan finde på at opruste med!

Vi ankom på dette års hidtil varmeste dag, **torsdag d. 19/5**, og vi var ikke sene til at få sejlerøjeblikket udskiftet med badetøj. Stranden er lige på den anden side af molen, og det bliver det tætteste vi kommer på at vinterbade; derhjemme er der for langt ud til at komme under med navlen, og ellers må vi køre til Øster Hurup. Så det blir' ikke. Herude midt i Kattegat er vandtemperaturen ikke ret meget over ti grader, men det er så vidunderlig klart, rent og indbydende, i modsætning til den algebefængte fjord og kyst derhjemme.

Ved ankomsten er havnen indhyldet i varmedis - dette års hidtil varmeste dag, vindstille med over tyve grader.

Begge elsker vi Anholt, og denne gang har vi købt havneplads til foreløbig en uge.

Selv om jeg efterhånden har gjort det mange gange, må jeg en tur rundt om øen. Jeg så at sige indkredset byttet. Det tager sin tid at gå turen. Hver gang glemmer jeg hvor besværligt det er i opskyllet grus eller løst sand. Men det opvejes af fuglelivet og denne gang mindst hundrede sæler i én stor samlet flok nordøst for Søndersø.

Fuglene og sælerne har hver fået deres fredede steder på Flakket og ude på Totten. Det er dværgterne der er mest i fokus, men sælerne har også fået deres yngleplads på Totten i fred hele året. Også ved udmundingen af Mariager Fjord så vi mindst halvtreds spættede sæler. Det er mere end dobbelt så mange som sidst, og så er det, vi snart kan se frem til, at de bliver syge. Derfor var det efter min mening ok, om man besluttede at genindføre jagttid på dem.

Men lovgivernes syn på natur afspejles i en blanding af empati og moral frem for natur og balance. Dyreværnsloven er, når det gælder hund, kat og kanariefuglen i sit udgangspunkt mere empatisk end udlændingeloven. Tænk på den kvalmende moral der ligger i forbuddet mod dyreseks, som står i skærende kontrast til de forhold produktionsdyrene får lov til at leve under. For sælernes vedkommende er det søde øjne og det kønne hoveder der stikker op af vandet. Et moderat jagttryk vil aldrig kunne true sælen. Derimod vil fødegrundlaget og forstyrrelser i yngletiden visse steder kunne true dem. Men her gør vi – bortset fra sporadiske fredninger som på Totten – ikke meget for at bevare livet i vores havmiljø.

Vi kalder det interessekonflikt, men jeg er nu tilbøjelig til at mene, at der snarere er et behov for oplysning om det samspil vi indgår i med naturen. Det er fint, men ikke nok at etablere Naturnationalparker. Fiskeriet, land- og skovbrugene skal også indrette sig. Det har vi ikke råd til, siger politikerne...Fanden stå i det! Vi har ikke råd til at lade være.

Turismen.

Begrebet opstod da det blev muligt at transportere mennesker over større afstande til rekreative steder og oplevelser. I første omgang var det eliten som havde råd til at rejse og sætte arbejdet på pause. Senere kom middelklassen, der havde tilkæmpet sig retten til ferie, og i nyere tid masseturismen, der først med busser og tog og senere med fly fragtede feriehungrende mennesker til fjerne destinationer for at få sol på maven og sand mellem tæerne.

Det blev en flugt fra arbejdslivet med dets sfære af umenneskelig præstige og konkurrence, og sådan er det stadig for mange. Livet nydes i afmålt tid. Nogle gange når man det, der var planen, men hverdagen vender tilbage. Til det afmålte arbejdsliv. Hente og bringe børnene. Kan vi få det til at passe i weekenden? Bilen på værksted og koncertbilletter der skal købes.

Turisterne tager stressen med sig, siger købmanden nede på havnen. I skolernes sommerferie kommer de i tusindtal til vores ø. Det er det vi lever af. De styrter ind og køber det de har brug for. Der er ikke tid til snak og slet ikke til en samtale. Det er en oplevelse af ferie, hvor mange turister aldrig finder hvile, og for mig, siger købmanden, er butikken for lille til mennesker der er vant til indkøbscentre, og så alt for stor til vinterens dvaletilstand.

En klatmikkel med store planer...

Vi har set rigtig mange edderfugle i år. Det kan være tilfældigt, men noget tyder på, at Anholt er en af de store ynglepladser. Jeg har etiske årsager ikke været inde i land for at lede de steder hvor der er oplagte redemuligheder.

Vores barndoms bedsteforældre havde aldrig ferie. De kendte ikke til turisme, men til rejser. Det skete, at der var mulighed for en tur med Københavnerbåden fra Aalborg, eller med tog til slægtninge i hovedstaden. Det var en rejse. Det lå ikke i kortene, at det blev dem forundt at se så meget andet end den verden der lå omkring landsbyen og købstaden. Til gengæld kendte de ikke til stress. Selv om arbejdsdagen var lang, var der en stoisk ro over hverdagen. De fattige kår fik ikke lov til at skinne igennem, for som Martin A Hansen sagde i "Agerhønen" "...røber det sig altid i slusk, når man virkelig synker..."

Moderne mennesker lider afsavn hvis ikke de må rejse. Det er på det nærmeste blevet en menneskeret til trods for, at turismen er særdeles klima- og miljøbelastende. Panik og udlængsel har været coronaårenes mest omtalte problem – som vor tids ynkelige svar på tredivernes fattigdom med ringe løn og arbejdsløshed.

Spørgsmålet er om vi bliver lykkeligere af et stressende arbejde for bl.a. at få råd til rejserne?

Kirken

Forfatteren Kristian Ditlev Jensen har slået sig ned som præst på Anholt. Ham måtte vi høre!

Hverken Kirsten eller jeg er kirkegængere. Kun når det er nødvendigt. Sidst var det til fars begravelse, og den slags riter får ikke ateisten i bedre humør, om det så foregik på kroen.

Jeg har engang hørt Johannes Møllehave til en gudstjeneste, da han for mange år siden var præst i Bruxelles. (Tror jeg det var?) Han prædikede over ”ja” og ”nej”, og hvad den mand kunne få ud af disse udsagns betydning var ikke så lidt. Dengang tænkte jeg, at hvis han var præst i Redsted, ville jeg i kirke hver søndag!

Kirsten er ikke medlem af foreningen. I hendes slægt var præster kapitalismens vogtere der tugtede arbejderne. I mit hjem tog vi det mere afslappet, og jeg er vel hvad man kalder ”kulturkristen”? Et par gange har jeg været tæt på at melde mig ud....endda meget tæt på, da præstefætrene Krarup og Langballe prædikede deres småracisme både i kirken og Folketinget.

Kristians prædiken handlede om hvordan det er at tro, og hvordan man ved, at man tror. Og det er selvfølgelig af betydning når tvivlen nager. F.eks. tror man, hvis man skælder ud på Gud eller takker ham, hvis man har vundet i lotto. Jeg skælder fortrinsvis ud på politikere, en del på hunden og lidt på Kirsten- hvis jeg tør! Men aldrig på Gud. Så jeg er nok ikke troende?

MEN! Det er meget sjældent man hører så belæst og vidende et menneske holde prædiken, hvor litterære citater kom som perler på en snor. Det var en fornøjelse, og hvis vi stadig er her på torsdag, Kristi Himmelfartsdag, møder vi måske op igen. Så må vi ta’ salmerne, ritualen, bønnerne og den særskilte omsorg for kongehuset med.

Ditlev Jensen har en tydelig filosofisk tilgang til sit stof. De formelle ritualer mangler måske et glimt i øjet, og det giver en lidt for tung alvor over den esoteriske del af de religiøse tekster. Det sværmeriske Gud, Konge og Fædreland svækker på en uheldig måde troværdigheden. Men det må han selv om.

Strandskade

Anholt Kirken er fra 1819. Den gamle blev ødelagt af englænderne, der holdte øen besat fra 1809 – 14. De brugte den som magasin og fangekælder. Altertavlen fra 1600-tallet i den forrige kirke eksisterer stadig. Den skulle restaureres, men anholterne var efter sigende ikke glad for det traditionelle motiv, der forestiller Den sidste nadver. På billedet ser man Judas med et fortvivlet og uhyggeligt blik som stirrer på én, uanset hvor man befinder sig i kirken.

I stedet fik man i 1890 marinemaler Carl Rasmussen til at male en ny altertavle. Den gamle hænger i venstre side af kirkerummet, stadig med Judas stirrende ned på menigheden.

Er vi turister?

Kirsten og jeg har det privilegium, at vi kan gøre, som det passer os. Vi bor i båden, sejler rundt fra havn til havn og gør det så længe vi gider. Måske hele sommeren? Det er et minimalistisk liv hvor vi tager idealerne med os: Det skal sætte så lille et økologisk fodaftryk som muligt.

Det vil først og fremmest sige et minimum af diesel og forbrug af strøm.

Men selvfølgelig er vi turister. Det betyder, at vi skal tænke over den måde vi færdes på, det vi køber ind og det vi lukker ud i havet.

Indkøb er nok det, der volder flest problemer. Vi kan ikke forarbejde råvarer som derhjemme i køkkenet. Derfor må vi købe flere færdigvarer der giver mere affald. Køber vi f.eks. en pizza er der to store papbakker der skal smides ud. Som alle andre turister køber vi små mængder som vi kommer frem, og det giver mere affald.

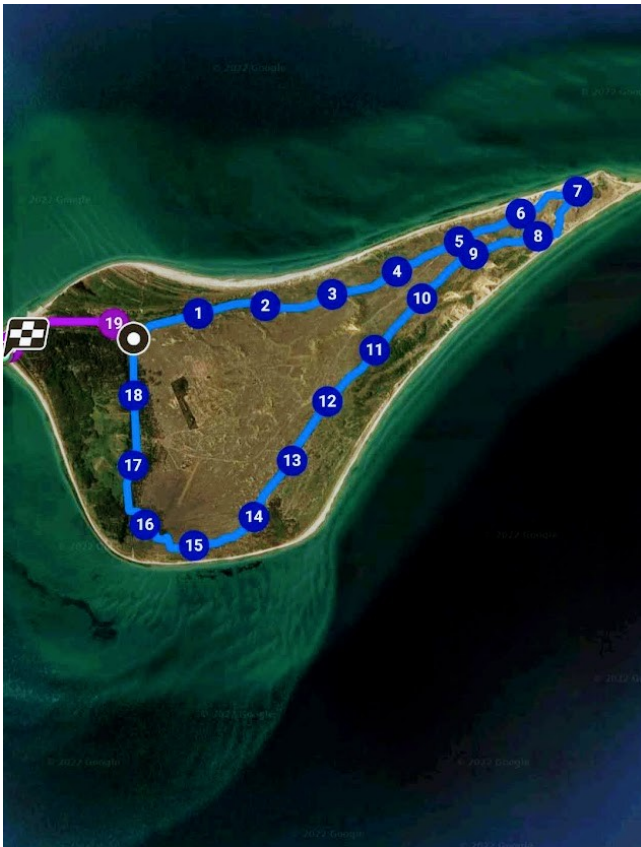
Granma der spejler sig i det blanke vand.

Jeg er naturmenneske og har meget svært ved at holde mig på stierne. Men det går selvfølgelig ikke, at alle tramper rundt derude, så derfor er der yngleområder, jeg må holde mig på lang afstand af. Edderfuglene f.eks. Men også skovene skal have ro.

Endelig er der det vi leder ud i havet fra køkkenvasken og toilettet. Sæben skal som minimum være biologisk nedbrydelig, men hvad med holdingtanken til toilettet? Sådan en har vi, men i alt for mange havne virker tømningsanlæggene ikke – hvis de da overhovedet har et? Der er regler for den slags. Man skal minimum 2 sømil fra land når/hvis man tømmer den; i fjordene er det i praksis umuligt. I små og gamle både – som vores – er der ikke noget krav om en holdingtank. Jeg er da også helt sikker på, at de fleste er ret ligeglade og synes en tissetår i havet er så forsvindende lidt i forhold til det kvælstof der kommer fra det åbne land.

Men er det nu helt ligemeget...?

Ørkenvandring

Jeg har undret mig over den naturpleje man foretager herude. Ørkenen var oprindelig dækket af fyrreskov de fleste steder. Men træerne blev fældet og brugt til et pandefyr (tøndefyr) og senere et vippefyr. Det var anordninger hvor et bål markerede det farlige rev for skibstrafikken. Efter at have fældet alt det træ som var på øen, kunne flyvesandet fra kysten tage over. Derved kom ørkendannelse og vandrekitter. Med tiden ville Ørkenen igen springe i skov, hvis man lod naturen passe sig selv. Men i stedet vælger man "naturpleje" ved at fjerne træerne.

Det er dog en indlysende enestående natur, og selv om det ikke er nogen rigtig ørken (det regner for meget), har området et sjældent set præg af næringsfattig lavhede, som er enestående i Europa. Bæger- og rensdyrlaverne er de mest iøjnefaldende, men faktisk er der registreret mere end 300 forskellige arter af lav. Derudover er der adskillige andre sjældne planter som er værd at beskytte.

Jeg valgte sådan set selv dagen for en vandring ad Ørkenes veje. Det var blæsende, og da jeg nåede Fyrmesterboligen begyndte det at regne. Ved hjemkomsten kunne jeg vride vand af undertøjet; de sidste otte kilometer var en iskold fornøjelse.

Vejene er kun fremkommelige på gåben, med traktor eller firhjulstrækkere. Visse steder kan jeg se, at nogen har forsøgt sig på cykel, men det er så at sige helt umuligt i det løse sand. En mountainbike vil måske kunne klare det meste, hvis den snyder sig til alternative ruter gennem hedelyng og revling ved siden af hulvejen.

Der er flere spor i Ørkenen, men alle har de steder hvor sandet forhindrer almindelige køretøjer i at komme frem. Mig bekendt er der en uskreven regel om, at de kørende gæster til fyret skal følge stranden – hvis ikke der er højvande – for at undgå slid på hulvejene.

Mange steder ligger fygesandet i tykke lag. Her skærer hjulene sig igennem den sparsomme bevoksning hvorefter vinden igen kan få fat i sandet og erodere vejen totalt. Som det ses må man af gode grunde køre ved siden af den oprindelige vej, hvis man vil frem.

Sand-Star. En halvgræs der fint trives i det næringsfattige sand.

Den nordlige ørkenvej ud til fyret. Set fra Nordbjerg.

Tre måneder efter...

En vis general og filosof Sun Tzu, der levede 500 år før vor tidsregning, skulle have sagt, at man skal bygge sin fjende en gylden bro til at trække sig tilbage. Jeg tænker på Rusland, en atommagt vi nødvendigvis må forholde os til som den er, og ikke som vi gerne vil have den skulle være.

I Ørkenen kan man, specielt i den sydlige side, se nogle af de gamle strandvolde som ligger parallelt gennem hele området og markerer opbygningen af hele den østlige del af Anholt.

Jeg synes de danske politikere har tendens til at give efter for fristelsen til hævn. I retorikken ligger hån og ydmygelser og venter som en lussing til skolegårdens skidte knægt. Men selv om drengene omkring ham er stærkere, er det ikke ensbetydende med, at de slipper uskadede fra opgøret.

Det kan lyde som fine fornemmelser for Putin, men det skal opfattes som en advarsel om, at han er uberegnelig, og vil måske være det i forstærket grad, hvis han føler sig presset?

Han ved godt, at han taber. Men hvis han indser, at *han* - i sin nations øjne - allerede har tabt, vil det ikke skade *ham* det mindste at trykke på knapperne til hele arsenalet. For så *er* han allerede en død mand.

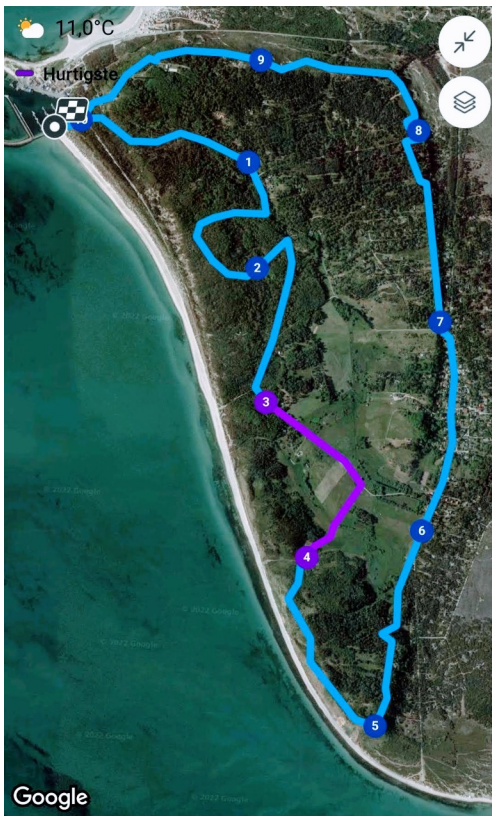
Han kan måske vinde krigen efter mange måneders kamp. Men freden vinder han aldrig, og det ukrainske had vil være rødglødende mange generationer frem. Det kan alle vi andre godt forstå, og vi vil naturligvis have svært ved at anerkende, at dele af Ukraine blive tvangsindlemmet i Rusland.

Konflikten kan trække ud i årevis. De mange dræbte og de store ødelæggelser giver dybe sår. Når vi så samtidig opruster giver det næring til det narrativ den russiske befolkning identificerer sig

med. Det bliver svært at få to så ulige verdener i kultur og velstand som Europa og Rusland til en fælles forståelse.

Bjergvandring

Kun en lille del af øen udgør det oprindelige land, fra før grundfjeldet hævede sig efter istiden. Det består af to tætliggende morænebakker, der imellem sig har et indhak af lavland i niveau og sammenhæng med Ørkenen. Indhakket mellem bakkerne har sikkert i tidernes morgen været en fjord. I dag er det mose og eng til afgræsning.

Mellem 0 og 3 km er den sydligste del af Nordbjerg urørt skov. 3 – 4: det oprindelige lave fjordland. 4 – 6: stien rundt om Sønderbjerg. 6 -7: byen. 7 – 8: "Kærlighedsstien" der rejser sig fra byen op til Nordbjerg. 8 – 10: kanten af Nordbjerg med en fantastisk udsigt.

Skoven i den nordvestlige del er plantet af kammerherreinde Wilhelmine von der Maase omkring år 1895. I dag ejer Jens Christian Rostgaard von der Maase 80% af øen under "Det von der Maase'ske fideikommis."

Anholt er på ca. 22 km², men kun få steder finder man, på så relativt lille areal, så mange naturtyper som her. Ørkenen, som jeg tidligere har beskrevet, er dannet af omkring 200 strandvolde gennem de sidste 7000 år. Skovrydningen og den efterfølgende sandfygning har skabt levesteder for mange sjældne planter, der lever på lysåbne næringsfattige arealer. Alligevel er der her forskellige naturtyper som fx små lunde af vortebirk, dunbirk og fyr.

Skoven mod vest, der ganske vist er *plantet* for over hundrede år siden, er for størstepartens vedkommende i dag urørt af mennesker. Det betyder, at gamle nedbrudte træer får lov at stå til glæde for insekter og fugle.

Inde på engen, det gamle fjordland, er der en sidste rest af landbrugsdrift med ekstensiv afgræsning for heste og skotsk højlandskvæg. Det meste ligger uudnyttet hen som lysåben natur med græs, piletræer, siv og enebærbuske.

De to morænebakker, Nordbjerg og Sønderbjerg er på det højeste sted 48 m over havet. Udsigten herfra er enestående. Fra Nordbjerg ses Ørkenen med fyret langt ude i det fjerne. Fyrreskov og enebærhede flettes sammen i et ujævnt terræn. Her er opsat skilte fra dengang øen var under Aarhus Amtskommune, hvor der venligst, men bestemt, henvises til, at man benytter stierne for at undgå slid på bakken.

Sønderbjerg er mere lysåben mod vest. Den næringsfattige moræne står med vindblæste enebærbuske og slåen, der mange steder danner en jævn overflade som var det klippet prydhave. På sådan en dag, hvor det er stormende kuling, forstår man godt hvorfor.

Der siges at være over 300 sommerhuse på Anholt. Mange af dem ligger på "bjergene" godt i læ af træerne uden at skæmme landskabet. De er sandsynligvis ikke til at købe for menneskepenge? I en annonce, som Kirsten stødte på, er prisen end ikke opgivet; det er sikkert det højeste bud som vinder? Det er af fuldt forståelige grunde et meget eftertragtet sted. Husene øst for byen og landevejen er mere traditionelt beliggende, men kikker man på Boliga er der kun et hus til salg i Anholt By. Pris 2.785.000,- . Men så må det også bruges som fritidsbolig.

Der er formentlig tale om generelt høje huspriser. Det er godt for dem der vil sælge, men et problem for et lille samfund med relativt lave indkomster.

Hvad angår naturtyper er der langt mellem friserede haver med slåede græsplæner. Der synes at være konsensus om, at værne om naturen.

I butikkerne, Brugsen og i særdeleshed "Spar Konge", sælger de fortrinsvis økologiske varer. Men også i "Spiseriet" udvælges de absolut bedste råvarer til pizzaerne; vi fik en kartoffelpizza forleden og uden overdrivelse var det den bedste pizza vi nogen sinde havde fået. Men selvfølgelig: Prisen er derefter.

Den nordligste del af Anholt by. Billedet er taget fra "Kærlighedsstien" der går op til Nordbjerg

Sønderbjerg er godt slidt af vestenvinden. Læg mærke til slåen- og enebærbuskenes jævne overflade, som var de klippet til prydhave.

Gamle nedbrudte træer får lov til at henligge og give føde for insekter og fugle. Her er – som sagt – mange harer og rådyr, og det betyder sværme af flåter. To gange har vi pillet mindst halvtres af disse væmmelige spindlere ud af hundepelsen. Flåten kan overføre både bakterie- og virussygdomme til mennesker. Borrelia kender de fleste. Det er en bakteriesygdom, som kan behandles. Men TBE er mindre kendt. Det er en virussygdom der kan give hjernebetændelse. Det kan ikke helbredes, men man kan blive vaccineret mod det. Måske var det en go´ ide for os kratluskere?

Blæsevejr

”Anholt Havn” er blæst ned. Flaget ved klubhuset knækkede snoren ved flagknoppen, og stangen hælder skævt mod øst. Et vindstød af orkanstyrke? Fredag morgen stod vindmøllerne stille. Måske fordi vinden var for kraftig? Måske fordi der ikke kunne sælges mere strøm? Kirsten kan se på sin app, at prisen på el er negativ i disse dage.

Det blæser! Det hylér og larmer i master og tovværk. Efter sigende er det ret usædvanligt på denne årstid. Onsdag, torsdag, fredag og nu lørdag hvor det begynder at aftage en smule. Granma hugger i tovværket og giver små gnæggende smæld i skroget. I snart fire dage. Samtidig kommer der regnbyger, som den dag jeg var på ørkenvandring, der kan gøre én gennemblødt på få minutter.

I torsdags var der tre sejlbåde der tog afsked med havnen. Måske med livet? De to med rebede sejl og forsvandt i sydlig retning. Den tredje vendte om og kom sikkert tilbage. De havde tre små børn med, der måske var blevet kastet rundt i kahytten. I fredags så Kirsten hvordan Anholt-færgen tumlede ind i havneindløbet efter at have været i Grenå. Den slog sig fra side til side og kastede sikkert rundt med sit indhold af mennesker, cykler og bagage.

Kirsten og jeg har den fordel, at vi kan blæse inde lige så længe det skal være. Før i tiden var det anderledes, når vi skulle hjem og på arbejde. Men sandt at sige kan det blive enerverende at høre på hyl i masten, blive vipet og rusket som boede vi i en vaskemaskine og samtidig trængt sammen på meget lidt plads. Kaffeskvulp og en hund der har damp og fyldt med flåter!

Et liv på Granma

Samme år som Kirsten og jeg blev født, i 1956, sejlede Fidel Castro sammen med 82 krigere fra Florida til Cuba på yachten Granma for at vælte Fulgencio Batistas regime. Navnet er en kærlig betegnelse for bedstemor. Vores barnebarn ville have, at det sejlskib vi havde købt skulle hedde Mormor. Tro det hvem som kan, men det satte jeg mig imod, og så var det, at Kirsten fandt på dette geniale kompromis.

Mange synes det er et underligt navn at give sin båd. Nogen kan ikke udtale det. Andre mener det må være stavet forkert, og kun én gang er vi stødt på en sejler der vidste, hvor vi havde det fra. Revolution, sagde han og grinede.

Vores Granma er fra først i halvfjerserne. Hun er solidt bygget af Knud Olsen i Bandholm, 9m lang og rimelig godt indrettet. Kun ét sted kunne Knud godt ha lagt ti cm. mere på; jeg har lidt for lange ben, og begge er vi vant til at brede os i sengen.

Ellers er sådan en båd, som de fleste, et lille koncentreret hjem med pantry (køkken), salon, kahyt (soverum) og toiletrum, der alt sammen kræver en uvant disciplin med konstant oprydning, rengøring, indøvede færdselsregler og uskrevne regler for, hvor tingene skal være. Et længere ophold i en havn kan let få kahytten til at ligne stedet, hvor bomben sprang. Det synker man ikke af, men når vi sejler, er det en ufravigelig regel, at alt er stuvet på sin rette plads, og intet må ligge og flyde!

Salonen er meget hyggelig. Jeg har indtaget bagbordssiden og til højre kan klappen slås ud til Kirstens styrbordsside.

Det giver det vanlige liv en lidt anden dimension, for det siger sig selv, at der ikke er plads til det Marck Twain kaldte unødvendige fornødenheder. Derfor, når vi skal være væk i længere tid, overvejer vi nøje hvad vi vil have med. Som regel er der mere med end vi skal bruge. Noget af det kan så stoves ned i kølen eller bag ryglænene i salonen.

Vi skiftes til at lave mad, men hjælper altid hinanden med opvasken: Jeg vasker af og lægger det på en karklud foran trappen på bordet. Kirsten sidder i cockpittet og tørre af. Næsten som derhjemme og det er uden tvivl mere effektivt end en opvaskemaskine – der samtidig er for dum til en samtale.

Der er ikke to dage som er ens. Vejret har selvfølgelig indflydelse på det vi beskæftiger os med. Men når det er møgvejre – eller fx om aftenen – sidder vi og læser, skriver, hører podcasts, streamer en TV-avis, snakker eller piller næse.

Der er ikke meget plads til madlavning og opvask. Længst inde i hjørnet er der køleskab under en lille lem. Skabet ved trappen er ind til motoren. Den lange smalle er til skraldespand, kost og fejeblad og skufferne til køkkengrej. Vi har en lille ovn til mindre opgaver, der kan sættes på spritkomfuret.

Som regel spiser vi i cockpittet, hvor et bord kan slås ud. Er vejret fint kan kalechen naturligvis åbnes i siderne og enden - eller helt fjernes, som når vi sejler.

den også kan komme ud i verden. Men det sker den må blive "hjemme" for at passe på det gode skib. Og det går skam helt fint bortset fra, at den så bruger bagbordsside-sofaen som hundekurv. Men det er jeg på en måde selv skyld i.

Der findes både i alle størrelser og prisklasser. Da vores blev lavet, var det en stor og dyr familiebåd med alle bekvemmeligheder. Nu er den gammeldags med primitive funktioner og absolut ikke egnet til mere en to personer. Hvad er der dog sket siden dengang? Som alle andre kunne vi også ønske os en større, mere moderne båd med alskins udstyr. Alle står vi i skyggen af et umætteligt reptilt begær efter mere, større, flottere, bekvemmere... Nogen gange er det godt for klimaet, ressourcerne og miljøet, at vi ikke har råd til alt.

Er Granma ikke nok, har vi jo vores foldecykler, der kan bringe os langt ind i landet. Alma har lært at løbe ved siden af, så

Grenå

Grenå bliver tit en trædesten mellem havne vi planlægger at besøge. Og så har vi gode venner her, som vi samtidig træffer, hvis det lader sig gøre.

Østbyen er ikke specielt indbydende. Her er der meget tung og larmende trafik til industriområdet langs kysten. Tidernes ufølsomme hjul viser tegn på afvikling af gammel industri, mens nye virksomheder skyder op. Det virker rodet og uplanlagt. Derimod er der mange kønne og tiltalende områder længere inde ved byens centrum. Fra havnen går der færger til Varberg og Anholt.

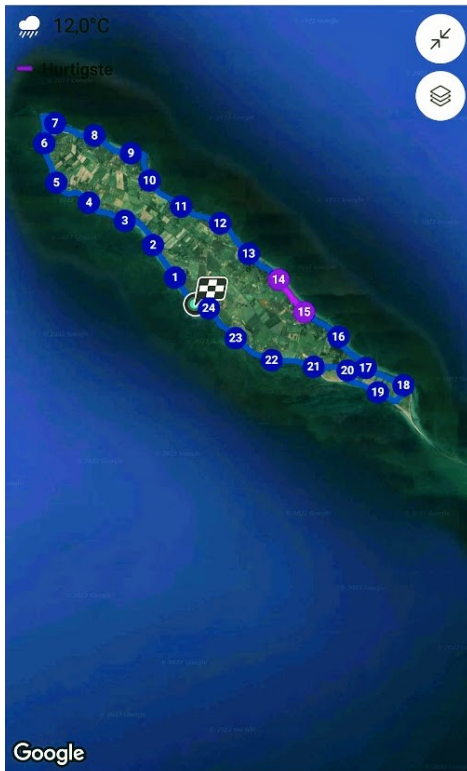
Katholm Gods set fra Hulvejen til Højbjerg. Der er noget dragende over disse gamle godser, der ligger som ørnereder omkranset af skov og marker, og som stadig giver indtryk af overvågne blikke. Disse magtens centre var før i tiden levebrød og plageånder for mange mennesker. I dag må ejerne vride penge ud af samfundet på andre måder; det er sjældent godsernes jorde alene, der giver nok til underhold og vedligeholdelse af de gamle smukke bygninger.

Lystbådehavnen er helt fin, og herfra kan man komme op i byen via en sti der smyger sig langs Grenåen. Her er et stort antal dagligvarebutikker, og da det er tiltrængt med lidt forsyninger får vi provianteret langt billigere her end fx på Anholt.

Vi er her som sagt kun et par dage, men benytter selvfølgelig lejligheden til en tur rundt i byen, sommerhusområderne, Grenå Plantage og et smut ud til Katholm Gods. I aften fik vi en lækker middag sammen med vores venner på Restaurant Skakkes Holm. Det er anden gang vi prøver det. Sidst vi var her, var der buffet inklosiv drikkevarer, hvor vi betalte efter om vi ville være der en, to eller tre timer. I går var det ala carte menuer. Det har været en udsøgt fornøjelse begge gange.

Sejerø

Mens andre gik til valgurnerne, sejlede vi til Sejerø. Vi havde naturligvis brevstemt. I hver sin retning, som to pacifisters svar på den tvivl der melder sig. Hvis et JA bliver brugt som en dansk mulighed for at skabe fred med en mindre koordineret oprustning og fredsskabende diplomati, vil det være bedre for alle, frem for den til tider aggressive retorik og ødslen med penge til oprustning. Men man kan have sine tvivl, om nu også flertallet er sådan indstillet, og om vi i stedet bliver medløbere i et fællesskab, der skaber fred med våben, hvor der var bedre løsninger?

Sejerø rundt

Jeg starter med at indkredse mit bytte. I blæsende kuling fra vest. Alligevel er der ikke noget som en vandretur hvor havluften forsyner lungerne.

Sejerø er skabt af en lang række randmorænebakker der for 6000 år siden lå som øer på en 12 km lang strækning. Senere er øerne blevet forbundet med strandvolde under landhævningen. Stort set hele kyststrækningen er løs grus og sand mellem store ledeblokke fra istiden.

Øen er på 12,5 km² og er dermed noget mindre end Anholt med sine 22,3 km².

Vandreturen skulle vise sig at blive lidt af en oplevelse. Jeg havde ikke forestillet mig, at der her var så mange edderfugle, tejster og strandskader. Også fugle som skarven, gråand, gravand, præstekrave, stormmåger, sølvmåger, stor skallesluger, havterne og digesvaler i de nedbrudte skrænter. Og så er der – af en eller anden grund? - mange alliker. Som på Anholt, er der rigtig mange store harer og en hel del rådyr.

Mens strandskaderne optræder i hundredvis tæller edderfuglene tusinder. Tejsten har et fredet område på øens sydøstligste spids, men at dømme ud fra de mange eksemplarer man ser på den øvrige del af kysten, er her rigtig mange.

Det er påbudt at gå med hunden i snor overalt på Sejerø. Det giver rigtig meget mening på denne tid af året. Alligevel skulle jeg ikke have taget Alma med. Den er alt for optaget af at jage og rykker konstant i snoren. Specielt når den ser harer. Mærkelig nok reagerer den ikke på fugleunger og reder, og det var mit held.

Selv om andre også gør det, burde jeg ikke have gået den tur. Det er på kanten af det ansvarlige her lige midt i yngletiden. Der er derfor også steder hvor skiltningen frabeder færdsel på denne tid af året. Med god grund.

Edderfuglene er tilsyneladende for en dels vedkommende vant til mennesker. De ses svømme ind i havnebassinet med deres "børnehaver", hvor to eller flere voksne hunner skærmer ungerne fra de glubske

Strandskadeunge

havmåger. Ligesom man kan opleve det på Christiansø, bliver en del af dem også liggende på deres reder, når man går forbi.

Edderfuglerede midt i en Strand Bede

Ronald og Marianne

Han var i gang med at klargøre sin Folkebåd da vi ankom. Det indledende ved mødet med fremmede er som regel tilbageholdende overfladisk, og vi skulle vel i grunden bare vide hvor havneafgiften skulle betales? Men der går ikke mange sekunder før samtalen bliver hjertelig og tillidsfuld.

Vi har sommerhus her, sagde han, men vi bor i København, og det er derfor oplagt, at båden ligger i havnen på Sejerø. Og så fortalte han om et stort træslib som han og en snes andre er medejere af, om længere ture til Sankt Petersborg og Skotland.

Øen havde han naturligvis også kendskab til, og her fortalte han bl.a. om Sejerøhuset på havnen, der blev indviet i påsken. Og der er gratis koncert på fredag, sagde han.

Alle "bjergene" har navne. Kongshøj, på den sydøstligste del af øen, er det højeste sted med 30 m, så på den måde er det ikke overvældende. Læg mærke til, at der er to "bjergkæder" med lavland imellem. Der har sikkert været tale om to isfremstød under den sidste istid.

Det er et spisested, samlingssted og kulturhus, som øens beboere har fået bygget ved hjælp af fondsmidler, Kalundborg Kommune og beboerandele. Det drives af håbefulde kokke der laver gourmetmad, som skal være en tiltrængt afveksling til de bugnende kødretter der serveres andre steder.

Fredag aften var vi naturligvis til koncert med Nico Corlin, som for os er helt ukendt. Hun havde være på øen et par dage sammen med sit band for at lave filmoptagelse til sin musik. Som tak for lån af kulisse spillede hun gratis i Sejerøhuset.

Her mødte vi igen Ronald, der nu havde sin kone Marianne med. Til trods for det korte møde faldt vi alle fire i hak som tandhjul, der havde kendt hinanden altid.

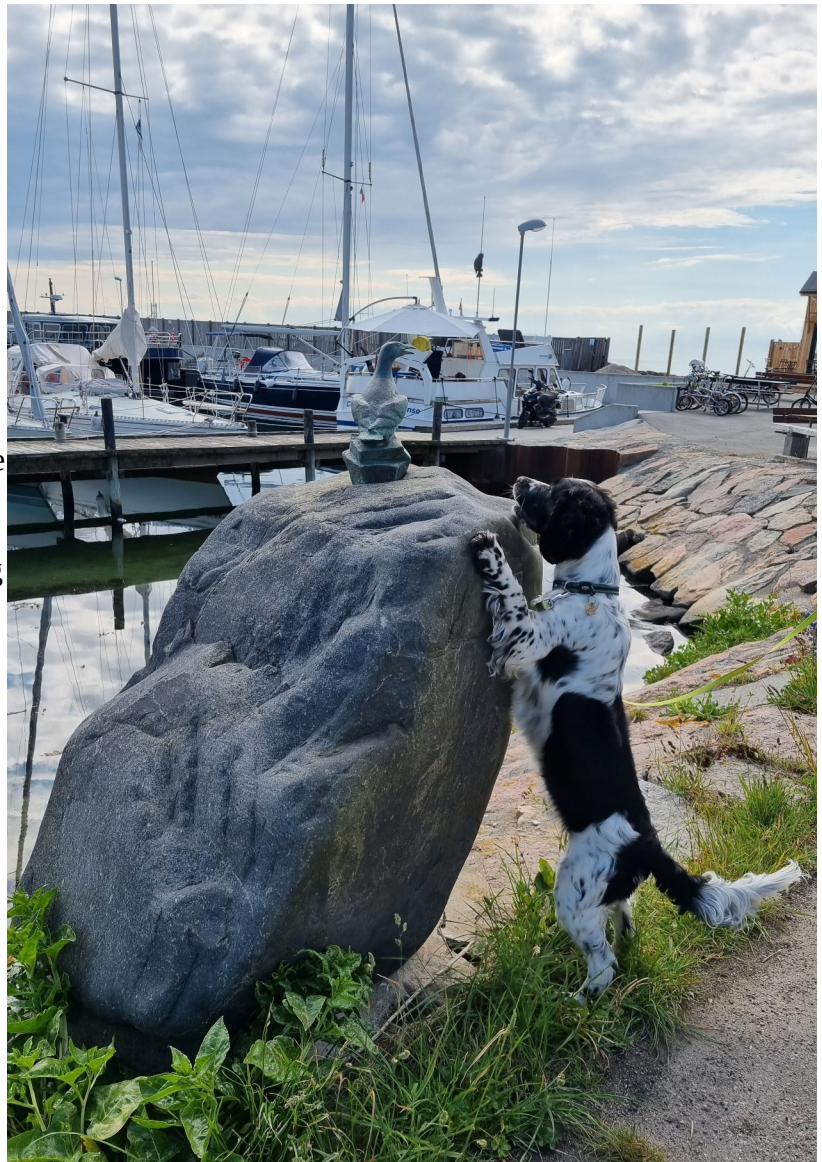
Birgit Kahré

Vi var på vej hjem fra en cykel/gåtur til den sydøstligste del af Sejerø, da vi mødte Birgit. Hun stod ved indkørslen og syslede med sin kunstige strandvold af sten og sand. På stakittet over stenene var der et stort opslag der reklamerede for bogen "Sejerø tejestens ø", og da vi standsede for at se hvad den kunne handle om, hilste hun øjeblikkelig på os. Jeg er medforfatter, sagde hun. De to andre er biologen Sten Asbirk og Jens Raahauge, som er medlem af Dansklærerforeningens bestyrelse, og I kan købe den af mig.

Hun insisterede på, at vi skulle se den og var hurtig på sine gamle ben ind for at hente et eksemplar. Ikke nok med, at vi skulle se bogen, inden vi købte den. Næ, hun bladrede i den fra ende til anden for at fortælle os om indholdet, og i særdeleshed om alt det der desværre ikke var blevet plads til.

Birgit er det mest levende menneske man kan forestille sig. Som hun dog kunne fortælle! Hun beklagede sin alder på 83, hver gang hun ledte efter ord og sætninger, som kom de fra en dårlig netforbindelse. Men øjnene spillede i hovedet, når hun berettede om fortid og nutid på Sejerø.

Vi købte naturligvis bogen. Hvis den bare var halv så interessant som

Alma er også meget fugleinteressert. Den lille tejest blev så tidligt som i 1959 tegnet af John Olsen. Figuren, som han senere lavede, skaffede ham adgang til Kunstakademiet. Først i 2009 blev den bronzeret og indviet på havnen i pinsen samme år. Birgit Kahré kender kunstneren og fik ham med på ideen om placering i havnen.

hende, når hun fortalte, ville den være mere end pengene værd. Men hun ville også signere den! Med raske skridt kom hun tilbage med kuglepen og tre billeder, for der var nemlig et par historier mere, der skulle med i rygsækken.

Vidunderligt!

Så kommer I på Sejerø, så spørg efter Sejerø-Birgit. Kælenavnet har hun sikkert fået for at være indbegrebet af øen og dens mennesker.

Spindemøl på benvedbuske. Der er ikke et eneste blad tilbage – ALT er spist! Der findes flere forskellige arter som tilpasser sig forskellige buske. Som det ses er der ikke et blad tilbage, men om en måned er der sikkert kommet nye. Fotograferet ved stien rundt om Lindehoved.

Moræneskrænterne består mange steder af ler med flint – et fænomen der minder om moler-skrænterne på Mors og Fur, hvor gammel havbund er skubbet op af isranden. Dog er her ingen tegn på fossiler.

Øverst: Hjertekarse.

Nederst: Svalerod

Øverst: Æselfoder.

Nederst: Almindelig Bukketorn

"Sejerø, tejestens ø"

...er fortællinger om mennesker og naturen på øen. De smukke illustrationer er skænket af kunstnere, der har tilknytning hertil.

1. del handler om livsvilkårene fra begyndelsen af det forrige århundrede til i dag, og tager fx udgangspunkt i det Achton Friis' skrev om de danske øer og det fuglemaler Johannes Larsen iagttog og illustrerede, da de besøgte øen i 1920'erne. Birgit Kahré's afdøde mand, og hans familie, er omdrejningspunktet for mange fortællinger, der på en kærlig måde siger noget om livet på en ø, 18 km fra fastlandet – også når det var vinter.

Slid og fattigdom, strid mellem indre mission og grundtvigianere og de forandringer udviklingen gennem tiden har påvirket øboernes vilkår, er emner der beskrives med anekdoter og virkelige hændelser.

Sejerø Kirke var desværre lukket. Nationalmuseet er i færd med at restaurere de mange kalkmalerier. Det bed lidt, for det er altid en oplevelse at se fortidens illustrationer af menneskets synd og fortabelse med Lucifer og helvedes pinsler til følge.

Digesvolehuller i kystskrænten. Ved Linde Hoved er disse udboret af tejster. Sten Asbirk fortæller, at fuglen synes at være meget omstillingsparat, da de danske øer er de eneste steder i verden, hvor fuglen fraviger kravet om klippehylder og skjul under sten. Det har medført at fuglen har været i stærk fremgang i mange år, men nu er den i tilbagegang her på øen, og det skyldes formentlig, at alliker har fundet ud af at indtage de attraktive huller...Og det er selvfølgelig svaret på mit spørgsmål om, hvorfor der er så mange alliker på Sejerø.

2. del af bogen handler om øens natur og skrevet af biolog Sten Asbirk. Han har studeret tejesten siden engang i tresserne, og man mærker tydeligt på det han fortæller, at han ved mere om fuglen end de fleste.

Udover en grundig indføring i tejestens natur, fortæller han også om andre fugle og dyr her på øen, og hvorfor der fx ikke er så mange arter her, som på fastlandet. For dyrenes vedkommende er det forståeligt, at 18 km er en uoverstigelig afstand, med mindre de finder vej med skib eller over isen. Men selv om fugle kan flyve, er langt de fleste tilbageholdende med en tur over vandet; fx er der ingen guldspurve på Sejerø, og det er ikke fordi der mangler biotoper der passer til den.

Sten Asbirk fortæller også om plantelivet, og i det hele taget er der stof nok på øen til mange måneder for en naturmand som mig.

Jeg kan absolut anbefale bogen, og læs den gerne før du kommer hertil for at være godt forberedt.

Sejerø museum og kulturhus

Midt i byen, for enden af gadekæret, ligger den gamle købmandsgård. Det er mange år siden den blev nedlagt som forretning, men den er stadig bevaret fra dengang med skuffer, hylder og kaffemølle som det så ud helt frem til tresserne.

Herude ved sydspidsen af øen, på den næringsfattige slette, har mennesker fundet deres udkomme siden oldtiden. Helt frem til begyndelsen af 1960'erne boede her en familie der ernærede sig med 300 høns og lidt fiskeri. Huset er revet ned efter at staten overtog sletten, men et maleri vidner om hvor nøjsomt mennesker kunne leve i første halvdel af 1900-tallet..

Loftet på købmandsgården var indrettet til en mere traditionel udstilling af alt fra flinteredskaber til værktøj fra min morfars tid.

Kulturhuset er en tilbygning til købmandsgården. Her udstiller kunstnere og håndværkere, med tilknytning til øen, deres værker. En trædrejer har anvendt vedets natur til udformning af skåle, der alle har sit unikke præg fra træets vækst og farver. En maler har indfanget havet og kysten med særlig opmærksomhed på det lys der er på Sejerø.

Særlig bemærkelsesværdig er Birgit Pettersons fuglebilleder. Hun siger selv det baserer sig på fotografier. Men alligevel rammer hun detaljer der er svært at fange med et kamera. Fuglemalerier er – måske med inspiration fra Johannes Larsen - et gennemgående tema i malernes værker her på øen.

Også privaten er bevaret. Os med et lidt ældre stelnummer husker hvordan der så ud med Madam Blå i køkkenet, snedkererede vægskabe med glaslåger og en håndvask i køkkenbordet med koldt vand i hanen. Hertil redskaber til forarbejdning af alt, for selv om man havde en købmandsgård, kunne man ikke tage en frysepizza med ind til ovnen efter lukketid. Alt blev forarbejdet fra grunden, fermenteret eller spist indenfor en kort tidshorison. De bedre stillede var måske andelshavere i et frysehus, men ellers blev flæsket hængemt i kælders saltkar.

Nordkysten set fra Kongshøj, øens højeste punkt.

Skærmydsler

Bag os, ved en anden kaj, ligger der to husbåde til udlejning for turister. Begge har de været besat her i pinsen. Den ene af et ældre ægtepar mens den anden blev indtaget af to gamle damer.

Man hører og man ikke høre, som man skal i denne verden, for at leve i sin gode rolighed - som H. C. Andersen sagde. Og sådan sidder jeg og lytter og ser uden at fange detaljen, og da må jeg gætte mig til resten, som sikkert er løgn, men som giver liv til fantasien.

I ægteparrets hus er det manden der herser. Hun vimsede rundt og forsøger at gøre ham tilpas. Men det lykkedes ikke altid, og så bliver han sur. En enkelt gang lød det som om han slog i bordet. Meget af tiden bruger han på terrassen, hvor han sidder og

snakkede med sig selv. ”Som dig”, siger Kirsten til mig. ”Måske snakker han i telefon. Du skulle lige se, hvor dumt det ser ud!”

I den anden husbåd har et par ældre damer bygget rede. Begge skrøbelige i en høj alder, og når de skal op på tagterrassen foregår det med stor forsigtighed. En af dem var meget krumrygget. Hun sidder mest udenfor skydedøren og ryger, mens den anden vimsede rundt og arrangerede. De konverserede konstant som Gustav Wieds Clara og Hertha. Store og tunge emner blev vendt, og når det går den krumryggede imod, bliver cigareten en tilrettevisende dirigentstok, *for husbåde har nu den udformning som husbåde skal have*,... eller hvad der nu er på tapetet.

”Måske påståelig og stivstikker som dig?” Kirsten kan ikke lide at jeg iagttager andre på den måde. Måske vores genboere har lagt mærke til, at der også er liv i Granma? Afstanden mellem os udvisker detaljen, men fantasien er intakt for alle. Uden forestillinger om andre ville ethvert teaterstykke blive lige så kedelig som en huskeseddel.

”Hvorfor går du ikke en tur. Ta´ hunden med dig.”

”Jow, det...”

”I stedet for at sidde her....”

Bogense

Det blev ved at være søndenvind og strøm i nordgående retning. Vi ville have været sydpå til Korsør og derfra videre omkring Fyn mod Als, men i stedet valgte vi at gå nord om Fyn og mellemlande i Bogense. Så passer vinden i det mindste, mente vi, og reelt har vi ikke noget fast mål.

Vagtskifte på vej til Bogense. Cyklerne er stuvet over i bagbord side, hundetæpper lagt ud i tilfælde af hundesyge.

Og så endte det med, at vinden aftog så meget, at sejlene måtte ned. Strømmen kom imod os en time efter vi havde passeret Samsø-møllerne. Den kunne ses på vandet som små krusninger med skum, og farten aftog med næste to knob.

Det er sådan det er. Vi har tid nok til at sikre os, at vi ikke sejler ud i usikkert vejr, men der er altid et eller andet man må leve med. Det sker skam også, at vi har strømmen med os, og det betyder meget i sejltid.

Vejret gav varmedis, så vi af og til kun kunne se 5 – 6 mil frem. Inden vi drejede af mod Bogense så vi ind over Æbelø, og jeg tænkte, at der vist er et eller andet med den ø. Gad vide hvor langt den ligger fra byen?

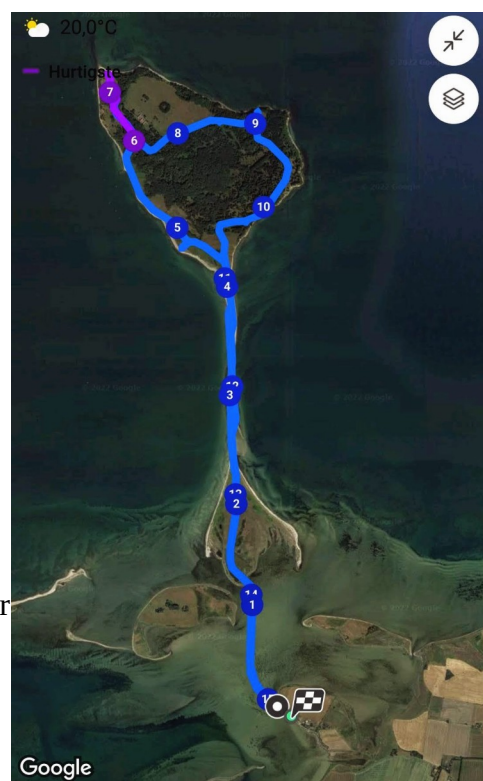
Bogense Marina er Fyns største med henved 750 pladser. Og så er den vist flere gange blevet kåret som landets bedste. Jo, vist. Her er det man skal bruge og mere til. Et rigtig godt sted, hvis man har børn og lyst til at bade ved kysten. Det har vores naboland måske fundet ud af, for ni ud af ti gæstesejlere er lige for tiden tyskere. De kommer med børn og hund, men mærkelig nok sejler de videre dagen efter?

Æbelø

Det improviserede har sin charme. Vi sejler som vinden blæser, og selv om den ikke blæser, kommer vi frem til noget interessant. Jeg havde ikke tænkt på Æbelø, hvis ikke det var fordi vi sejlede en anden vej og kom lige forbi.

Hurtigt fandt jeg ud af, at øen i 1995 blev overtaget af Aage V Jensens Fonde og dermed udlagt til urørt natur. Vejen derud kommer og går med tidevandet. Det er ikke så tit man kan gå tørskoet derud, og dem jeg taler med på havnen siger, at man skal være yderst opmærksom på tidevandstabellen; du kan risikere at gå de 1,5 km i vand til navlen. Men som regel er det under lavvande til mellem ankel og knæ.

Min tur ad "Ebbevej" blev til skinnebendsdybde tre kvarter den ene vej, og ankeldybde en halv time den anden. Det tynde mudderlag gør vandringen lidt fodslæbende, men ellers gælder det om at følge de opsatte markeringer. Nok

kan man se land, men det kan lige så godt være den ene som den anden holm man sigter efter, og jeg går ud fra, at mange års erfaring har afstukket vejen som det mest sikre sted?

Alma var den der fik mest ud af vadeturen. Den piskede frem og tilbage, hoppede på to ben når der var fugle og kom jævnligt hen til mig og kvitterede for den gode ide med sådan en ø-tur - ved at ryste sig.

Årsagen er et havørnepar der har rede midt på øen. Men muflonerne og dådyrene klarer sig helt fint, selv om der kommer et menneske forbi.

Efter vandvejen er der 2,5 km på Æbelø Holm og Brådet, som tangen hedder, inden man befinder sig på Æbelø. Men så er man også overladt til noget man sjældent ser.

Her er ikke overrendt af mennesker. Alligevel er der andre som tager udfordringen op og vader derud. Jeg møder tre unge mænd der var på vej tilbage, da jeg nåede øen. De havde kun motionstøj og løbesko på og var sikkert bare ude at vedligeholde kondien? Naturen bruges så forskelligt.

Man kan sejle herud i små både, eller forankre et stykke fra land og svømme- eller bruge gummibåd det sidste stykke. Under alle omstændigheder udfordres man lidt for at komme hertil. Men det dæmper belastningen på den sårbare natur.

Der er strenge regler om at holde sig til stierne.

Alle træer - også dem i skoven - er afgrænset i den højde som dådyr og mufloner kan nå, hvorved buske som disse kommer til at ligne paddehatte.

Æbelø har været beboet siden midten af 1600-tallet hvor man levede af landbrug. Helt frem til 2. Verdenskrig boede der 50 mennesker, og øen havde sin egen skole. Men i 60'erne flyttede de fleste, og de sidste bygninger der er tilbage er fyret med bolig samt den smukke gamle Æbeløgård.

Under istiden blev den lerede undergrund skubbet op af bræerne. Man kalder det Æbelø-ler, og det er gammel havbund dannet for 55 – 60 mio. år siden. Noget lignende findes mange andre steder i Danmark, og det kan give store problemer for byggeriet, fordi det er meget ”plastisk”. I leret findes ”smectit”, som er et mineral der gør leret i stand til at holde på meget vand, og det er årsagen til udskridningerne på dele af øen. Smectit stammer fra omdannet vulkansk aske.

Leret består af aluminium og silika i forholdet 1:2. Smectit, der er årsag til vandoptaget, kan få leret til at udvide sig 500%.

Æbelø kom først til syne for mellem 8 – 9000 år siden, da stenalderhavet trak sig tilbage.

*Gammelt udskibningssted fra 1930'erne.
Dengang hentede man grus på øen til at bygge den gamle Lillebæltsbro.*

Man tror knap sine øjne når man ser disse op til 300 år gamle bøgetræer inde på den kystnære ø. De ville aldrig have stået så lige og lange i Nordjylland.

Søen inde på øen er fyldt med frøer og her lever den lille vandsalamander

Dele af Æbelø har været fredet siden 1924. Her levede Europas største bille, Eghjorten, indtil 1950'erne.

Nogle af de ældste træer - her en bøg - har et fortryllende udseende, som markerer en ukuelig vilje til at overleve

Jeg så muflon og dådyr,
hørte raven, en ugle og frøer
der holdte koncert, men ellers
er det ikke sagen at tage på
natur-tur midt på dagen. Det er
om morgenen det sker, men jeg
var i tvivl om projektet så
tidligt.

Jeg ville gerne have set eller
hørt den sjældne pirol, som
findes herude. Den fugl har jeg
aldrig oplevet

Dagen var også lang nok.
Alma har jo ingen cykel, så
den må pænt løbe ved siden af
til og fra Ebbevej, og da jeg
ikke tør køre på de befærdede
veje, gav det en relativ stor
omvej. Poterne skal derfor lige
have et par dage til at genskabe
et slidlag.

Der er mange lysåbne steder. Her er det med en slette af ørnebregner. Skoven består fortrinsvis af løvtræ. Den plantede nåleskov, der har været her, er fjernet for at give plads til det der naturligt vil vokse på øen.

Retroweekend

Mange af os har svært ved at give slip på det gamle. Det vækker minder, og man må tro deres velsignelse, og drømmen tilbage til dengang alting var bedre.

Både fredag og lørdag var der lirekassefestival med deltagelse af lirekassere fra Danmark, Norge, Sverige og Tyskland. Ældre mænd og kvinder i farverige dragter drejede og gjaldede deres hjemlands vemodige sange. Enkelte havde suppleret kasseapparatet med software der kunne mønstre den mere moderne popmusik, og da ensemblerne her kunne synkronisere musikken fra fire lirekasser, virkede det som om den moderne teknik havde sneget sig ind i fortidens lyksalighed.

Der blev filet og drejet på gader og stræder, og borgmesteren havde holdt tale og lovprist de 40 lirekassere og kvinder for at betænke netop Bogense som sommerens samlingssted for fortidens musikalske klimpeværk. Et ret beset morsomt indslag i en verden, hvor unge blot går forbi med

ledninger til begge ører, og får de nyeste toner direkte ind til trommehinderne fra en batteridrevet smartphone.

Der kan ikke være mange af disse mennesker tilbage. Måske det sidste DNA fra engang? En endemisk art der kalder på et reservat.

Samme weekend var der et stort anlagt folkevognsrugbrøds-træf. De osede med deres luftkølede boksemotorer ind i Bogensens små ensrettede gader. Med sildebensparkering blev det muligt at få mindst halvtreds af disse retrobiler linet op til skue, for dem der kan huske - og dem der dengang hverken var født eller tænkt på.

Jeg erindrer bilerne som indbegrebet af tresserne. Cykel-Holger havde en, som han kørte skolebørn med i Serritslev, og Kirsten husker dem som taxaer i København. Senere blev de udhulet og brugt som autocampere, med guitar som fast inventar. Der var noget over Rugbrødet og Boblen der markerede et vendepunkt for velstanden. *Folke*-vogn. Mange fik råd til bil, og jeg husker de muligheder vi havde i vores forældres bil til lange weekendture med autobordet under forhjelm. Motoren sad bag i bilen, og vi kaldte det en røvskubber.

De markerede en tid, og var populære langt op i firserne. En del unge tog dem til sig som det sene oprør og kørte rundt i Europa og ferierede i kunstfærdigt malede rugbrød. Alt var simpelt i dem, og de var – som 2CV'en – lette at reparere hvis noget var galt.

Selv lugten af udstødningen vækker minder. Måske er det indbildning, men syn, lyd og lugt kan tilsammen fremkalde det alt sammen og mere til. Sekvenser af ungdommens forelskelser, ture til stranden, skovtursmadkassen med skuffer, saftevand og kaffe på termokande.

Gyldensteen

Lensgreve. Det er hvad Franz Erich Bernstorff-Gyldensteen stadig kan kalde sig, som ejer af godset, der frem til 1720 hed Enggaarden. Men siden har familien Gyldensteen omdøbt det, og ladet det gå i arv fra far til søn.

Grevskaber havde frem til 1919 særlige arveregler. I vore dage er titlen meget fin, men noget så ubetydelig. Alligevel har mange af dem sikret sig en plads i

solen. For Frantz' vedkommende er det svært at gennemskue formuegistens indhold. Men 993 ha agerland med sprøjtespor, 215 ha skov, udlejning af jagt og godsets huse, er sikkert ikke nok til underhold, opvarmning og vedligehold af bygninger med 14 ha park til skøn jomfru. Måske skal man slet ikke misunde, men i stedet undre sig? For hvordan kan det lade sig gøre at arve uden afgift? Et fideikommis kan det næppe være. Måske fikumdik med skattevæsenet og et par millioner i landbrugsstøtte om året?

På promenadekajen hvor store motormåde holder til, fejres velstanden om aftenen. Flaskekontaineren er for langt borte, til de gider gå derhen med deres efterladenskaber. I weekenden så jeg det ukrainske rengøringshold samle tomme øldåser omkring borde og bænke efter lørdagens grillfest.

hjelpe. Vi troede naturligvis de ville have den yderste plads, men de tog det jeg havde fortøjet af og

Det flydende alderdomshjem

Der var fem om bord. De spejdede de efter et sted at lægge til, og det kan være en udfordring med et lystmonster på 48 fod. Først sejlede de ind til det inderste af havnen og fandt ud af, at pladserne her blev mindre og mindre. Så sejlede de ud igen til det yderste af vores bro, hvor der kan ligge meget store både.

Med sidevind bakkede de sejlbåden ind på den yderste plads, fik fat i pælen længst ude, og drev helt forudsigeligt ind på den næste plads ved siden af "Lady in Red", der fik en slem skramme på den skinnende vinrøde side.

Kirsten og jeg sprang over for at

fik nu styr på begge agterfortøjninger på den inderste plads ved den røde båd. To af mændene stod samtidig og svajede på de gamle ben ude i stævnen, og kunne ikke nå pælene, og slet ikke den yderste, som de i første omgang havde fået en løkke omkring. Jeg forsøgte at få dem til at forstå, at det var bedst at gå ud til den plads de i første omgang havde udset sig, men det bed de ikke på. Og så kunne de jo selvfølgelig også bare passe sig selv, så vi gik tilbage til Granma.

Efter en halv time var der stadig rådslagning ombord på alderdomshjemmet. De var nu klar over, at de måtte tilbage til den yderste plads, men det kræver armkræfter at trække så stor en båd sidelæns i modvind, og deres koordinering var i særklasse som døve og blinde der hev og sled i hver sin retning.

Hiv ohøj! De tre mest mobile slider med at trække fartøjet bagbord mod vinden, en sidder i stævne (kan vi ikke se) og venter på, at der sejles ud til pælene, mens gammelfar i midten sidder og kikker hjælpeløs ned i dørken.

Det er lang fra alle tyskere der er så hjælpeløse. De fleste har gode sejlererfaring, og alle har de udstyret i orden. Deres både er kolossalt store, og det kræver en del at manøvrere i en havn – hvis der overhovedet er plads.

Byen

Bogense er ikke i sig selv noget særligt. I bymidten er der gamle velbevarede huse og hyggelige gader fra kirken og ned til de ensrettede torvegader. Der er ingen gå-gade, hvad der ellers ville have klædt bykærnen.

At dømme ud fra huspriserne, er det ikke et attraktivt sted. I småbyerne omkring Bogense, er der mange typiske Fyn-huse med bindingsværk og stråtag, men det forfalder og kan

Bogense kirke ligger smukt inde i byen som en lille tyksak med to sideskibe og et lavt spånbeklædt tårn. Indvendig ganske ordinær men meget rummelig.

købes til næsten ingen penge. De dyre huse er, som andre steder i landet, de nye villakvarterer hvor en ligusterhæk og græsplæne danner rammen om beboelsen. Mange unge har ikke overskud til også at passe hus og have.

Lidt udenfor bygrænsen ligger HCA-Golfbanen. Et af de dyre steder, vil jeg tro. En stor proprietærgård er omdannet til klubhus og mødested, og golfarealet er enormt stort. Hvad vores national-digter har med golf at gøre ved jeg ikke.

Manneken Pis findes ikke bare i Bruxelles. Efter sigende er det en figur, der skal fortælle en lidt tynd historie om et legendarisk plejebarn som havde sin opvækst her i Bogense.

Det ligner en tro kopi af originalen, og man er meget stolt af den. Men når det kommer til stykket, er det vel en kende uopfindsomt?

Extinction Rebellion

Et politisk cirkus udspillede sig på Bornholm. Her blev folkemødestemningen afbrudt af klimaaktivister lige midt i Clement Kjærsgaards debatshow, hvor det drejer det sig om at få aktørerne til at sige noget interessant på kortest mulig tid, inden han afbryder. Hans ugentlige forestillinger er så at sige renset for demokratisk samtale, og jo mere uenige han kan gejle aktørerne op til at være, jo bedre. Selv står han i centrum som den knivskarpe journalist, der hokus pokus kommer i timelang fokus!

Således også i aftes. Der var dømt blå mod de røde. Klar parat start, og råberiet kunne begynde. Først og fremmest gælder det om at undgå nuancer. Det virker forstyrrende, og ingen gider at høre om hvorfor og hvordan. Valget står lige for døren. Det er jobsamtale, når den er værst, og for mange af indlæggenes vedkommende det rene vrøvl og populisme.

Det sidste emne handlede om klima. Klar parat....! Og det var her klimaaktivisterne synes det blev for meget; hvad hjælper politisk snak, når det er handling der er brug for. Det er altid politikere og direktører der får ordet. Men hvad med klimaet?

Endelaves eneste vindmølle. En gammel svingom der - når den skifter gear - giver en dyb brøl fra sig.

Jeg holder med klimaaktivisterne. De er ikke mindre seriøse end de fleste politikere. Men når der er mange, som ikke forstår alvoren, vil den slags blive opfattet utroværdig som politik. Den timelange udsendelse gav ikke nogen ny viden af sig. Heller ikke at Pia Kjærsgaard og Søren Pape Poulsen synes at de unge fra Extinction Rebellion var nogle uopdragne møgunger, som politiet burde have sat fast.

Endelave

Vi var i Bogense lidt for længe. Weekenden med lirekasser og Folkevognsrugbrød holder ikke stemningen søndagen ud, og om mandagen var her lige så mennesketomt som hjemme i landsbyen. Nuvel. Vi fik læst en del i de E-bøger vi kan låne på biblioteket. Det er faktisk slet ikke så akavet, at læse roman på telefonen. Stivnakket har jeg nægtet den slags indtil turen her, men jeg havde kun den kedelige ”Menneskets oprindelse” med, og da nødes man til et eksperiment,

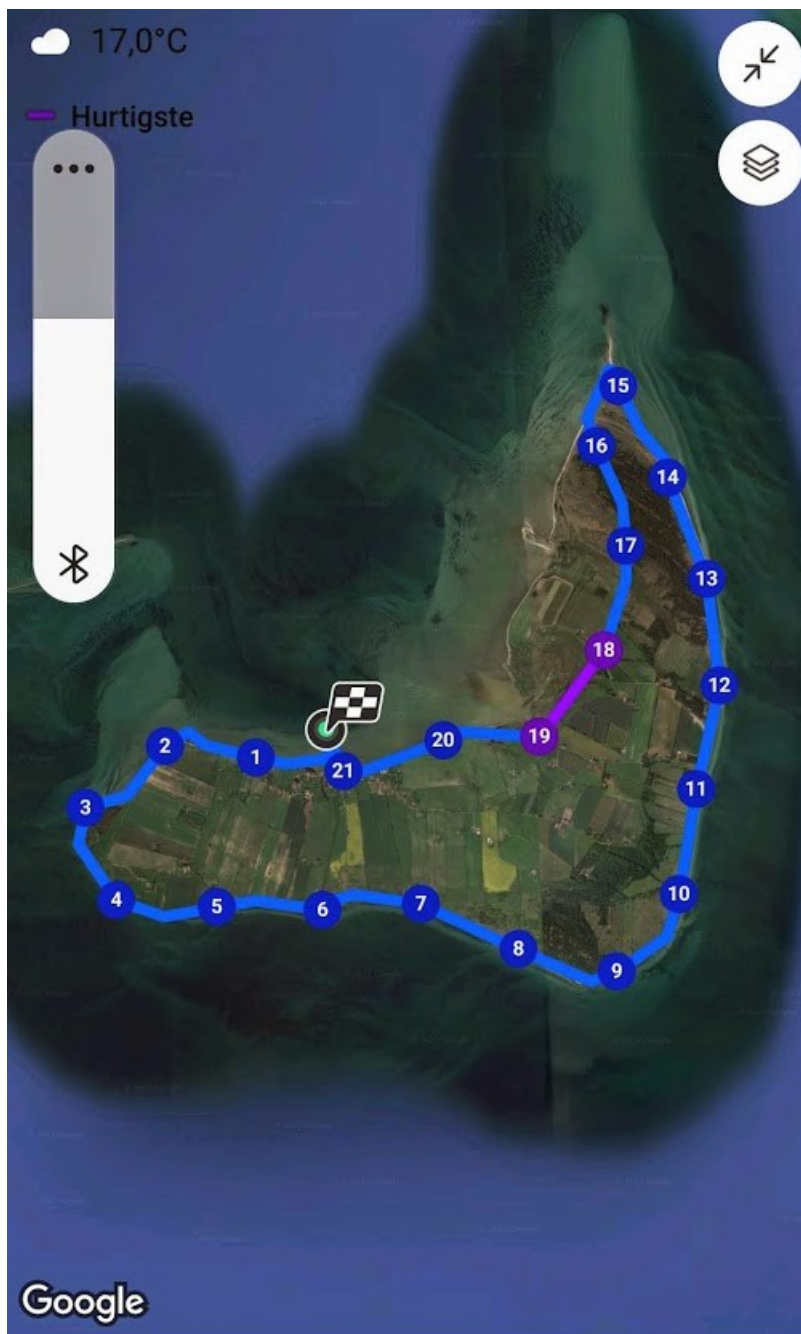
som ingen ville tro kunne medføre, at jeg nu snart har læst tre romaner.

I **Endelave Havn** er det meningen, at to både skal deles om én pæl. Det er en fin ordning. Når bare der er fendere imellem bådene, ligger vi godt og stabilt sammen. Vi ankom ved middagstid, og da man kan forvente, at der sikkert kommer mange senere på dagen, lagde vi os op ad en anden båd og delte pæl med den. Det ville sikkert ende sådan alligevel, tænkte jeg, og så er man i det mindste fri for at stå op om natten, hvis en båd kommer sent ind.

Det var vi imidlertid ikke så velkommen til, for da ejerne opdagede deres båd fik en "krammer" af Granma, blev de mere end bekymrede. Et jammer udspillede sig så længe, at vi til sidst besluttede at flytte båden hen til den næste pæl. Her fik vi senere selskab af en kæmpe stor motorbåd, som vi nu havde den ære at ligge i skyggen af resten af weekenden.

Så det...

"Kaninoen"

Jeg indkredser mit bytte.

Det er lørdag, så der er en del mennesker på vandretur, og lystfiskere der kaster fluer og spindere efter havørreder. De første jeg møder er to yngre kvinder med oppakning og skistave. Vi udveksler korte bemærkninger om vejret og det opfindsomme navn, som endelavitterne har givet ruten, og bliver enige om, at vi jo mødes igen om nogle timer.

Jeg så dem ikke mere. Ellers et par dejlige "endelarver".

Øvre, som nordspidsen hedder, (fra 12 – 17) er en blanding af strandeng og lyngheide på en stor strandvoldsslette. Meget af området er indhegnet så får og heste kan stå for naturplejen.

Vest for ruten (16 – 20) ligger Bremå som mest består af strandeng der afgræsses af kreaturer. Her må man ikke længere følge vandkanten af hensyn til vadefuglenes ynglepladser.

Flasken (ved 19) er et lavvandet fredet område hvor sejlads og færdsel ikke er tilladt. Det samme gælder Møllegrunden vest for Endelave (som ikke er med på kortet), hvor sæler og mange fugle

holder til.

På en måde var jeg både tæt på – og langt fra et fuglekik. På den stenede strand (fra 1 – 16) var der en del præstekraver, mange edderfugle (ungfugle), skallesluger, én tejst, gråænder, gravænder, tre klyder, canadagæs, knopsvaner, en havørn og digesvaler.

...og så selvfølgelig:

Kaniner

De blev indført i begyndelsen af 1900-tallet og optræder i bestande der variere fra 100 – 15.000. Lige nu er det vist på sit højeste?

Der skydes årligt mange tusinde kaniner, men når det ikke er nok regulerer naturen bestanden på en ret kontant måde. Som regel er det myxomatose (kaninpest) der tager livet af dem, men bestanden er ikke længe om at være på højde igen. De er "r-strateker" som betyder høj vækstrate med meget afkom. De yngler, så at sige, som kaniner.

Harer er der også mange af. I sammenligning med kaniner, der er lynhurtige, virker de gumpetunge halvsløve og klodsede. Man skal være fiks på aftrækkeren som kaninjæger.

Jeg forestiller mig, at kød fra vilde kaniner smager godt.

Kaninerne optræder i store flokke, hvor de yngler. Her afgræsser de området som får og heste, og overalt er der kaninlort – nogen steder så meget, at det ligner et bur der trænger til at blive gjort rent. Selv om jeg ser et mylder af dyr, er de næsten umulige at fange med kamera.

De dybe gange er der hvor de får unger. Ellers er der små huller og fordybninger overalt. Kun de asfalterede veje er fri for kaninhuller. Her er der ved at blive gjort klar til et nyt kuld.

Alma var vældig interesseret i sælungerne, men turde ikke komme tæt på "disse mærkelige dyr der bevægede sig". Den ene ser lidt sulten ud, så det er med at komme videre så moderen kan komme uhindret ind til den.

En tejst – den eneste jeg så - fløj ud af hullet her.

Det har muligvis først været et digesvolehul som den senere har gjort større til en oval formet indgang.

Der var en del af disse huller, men det er svært at afgøre, om det er kaniner eller alliker der bor i dem.

Tejsten, som er en alkefugl, er "K-strateg". Det betyder lav vækstrate med få unger.

Her indøves de vanskeligheder som er forbundet med kaniner i tusindtal. En springer har mere end svært ved at forstå, at man skal gå pænt, stille og roligt forbi kaninmarken på havnen

Moræneskrænten her vidner om mere end et isfremstød. Jeg har læst, at man også kan finde spor fra Saala-istiden på Endelave, som endte for 128.000 år siden. De øverste lag er derfor fra den sidste istid, Veichsel-istiden. Øen er kun 7,8 m på det højeste sted ved Snekkebjerg, så det er ikke nogen stor aflejring.

Endelave eroderer mange steder mens der i Øvre, den nordligste del af øen lægges til af de materialer, der skylles af øens syd- og vestlige side. Da Endelave kom til syne for 6-7000 år siden, var den rund eller oval, og der er derfor tale om en konstant forandring, hvor man kan forestille sig, at havstigninger bliver en ny udfordring.

Livet på Endelave

Når vi kun er her i kort tid, skal jeg naturligvis passe på med at dømme ud fra de sporadiske indtryk det giver. Men jeg tør godt sige, at strukturerne her virker lidt dysfunktionelle. Der er ca. 150 fastboende, men det tal er man vist ikke enige om, og det kan skyldes, at husene bliver opkøbt af folk fra fastlandet.

Skolen blev nedlagt i 2018. Det fortæller noget om de fastboendes alder. Man forsøger så med alle midler at anvende bygningerne til turismen, som er hoved-indtægtskilden på Endelave.

Landbruget dyrkes både traditionelt og økologisk. På markerne græsser

Købmandsbutikken er et beboelseshus der er indrettet i forgangen, stuen og køkkenet. På tætpakkede hylder står et relativt stort varesortiment.

fedekvæg, får og ponyer. Mejeriet er lukket for længst, og det ser ikke ud til, at der er svin i nogen af staldene.

Louiselund, som er den største gård på Endelave, er på 109 ha og til salg for 14,5 millioner. Det er en meget høj pris i forhold til produktionsgrundlaget, hvor det meste er urørt skov, strandenge og et område der er udlagt til en særlig form for naturpleje med kron- og dåvildt.

Afgræsning af Øvre med ponyer og får

Hovedbygningen og produktionslængerne er indrettet til turister, men hvor meget kan det give af indtægter?

Det er selvfølgelig jagten der kan være interessant for en pengestærk køber. Men med en meget dyr færgedrift kan man vel godt spørge, om det i længden er forsvarligt med kapitaliseringen af ejendommene til den slags formål og samtidig give et klækkeligt driftstilskud til færgen?

Et andet sted er et forsømt byhus til salg for 800.000. Det er i gammel stil med bindingsværk og tegltag, og hvis man havde et par millioner mere, kunne det

blive ganske smukt og tidssvarende

Det er, som andre af de steder vi har været, et problem for en befolkning med et lavt indtægtsgrundlag, at ejendommene kapitaliseres på den måde. Omvendt forsvare man det ofte med, at mange bygninger derved blive vedligeholdet. Men det er ikke helt tilfældet på Endelave, hvor alt for meget forfalder.

Før i tiden var øerne selvforsynende med næsten alt. Eksporten til fastlandet af landbrugsvarer blev brugt til at købe de råvarer, som man ikke selv havde.

Et øsamfund havde som andre landsbysamfund alle funktioner af primære-, sekundære- og tertiære erhverv. Den udvikling der har været de sidste halvtres år, er specielt gået ud over de øer, der ikke fra starten har ladet sig omstille til nye tider.

Endelave ligner en sådan ø. Og når den samtidig bebos af ældre mennesker og ikke har en skole, så yngre kan flytte hertil, vil det ende med opkøb af ejendomme, og blive til en ren ferieø.

Og det er måske slet ikke så galt? Men alting virker så uplanlagt og ustruktureret, og det kan markedet ikke rette op på selv.

Endelave Kirke. Uanset hvor man kommer i landet, er kirken og kirkegården næsten altid i meget pæn stand. Også her står den og lyser op til alle sider. Selvfølgelig var den lukket – selv om der står, at den er åben hver dag – og jeg er ret træt af det efterhånden. Når både kirkeskat og statsmidler flyder til folkekirken, er det vel rimeligt, at vi kan komme ind i bygningerne uden prædiken og salmesang?

Tunø.

Udsigt fra Bjerget

I modsætning til Endelaves tilsyneladende dysfunktionelle strukturer, giver Tunø et helt andet indtryk. Her blev mejeriet nedlagt allerede i 1966, så noget tyder på, at der har været fokus på andre erhvervsmuligheder end landbrug i længere tid? Men virkeligheden er noget mere nuanceret.

Der er ca. 68 fastboende på Tunø. Her er stadig en skole, og købmandsbutikken er moderne med velassorterede varer til rimelige priser. Selv om øen kun er på 3,5 km² er der mange fritidshuse, hvoraf en del er landejendomme og byhuse. De fleste sommerhuse er godt skjult i skov og krat ude langs kysten, og der må ikke bygges flere. Det er næsten alt sammen meget velholdt, uden at være prangende.

Der er mindst fire spisesteder. Kroen, der er ved at blive ombygget, Mejeriet, Røgeriet nede ved havnen og Caféen ved købmandsbutikken. Men også andre steder kan der i sommerperioden købes forfriskninger.

50.000 gæster hvert år Tunø. De kan bo forskellige steder, men mange benytter sig af teltpladsen nord-øst for havnen hvor der også er campinghytter. Man kan ikke tage bil og campingvogn med på øen. Bilkørsel er forbeholdt de fastboende. Til gengæld kan du få taxakørsel med traktor og sædevogn.

Det meste er fredet, men her er små marker overvejende til hvede, byg, og grønsagsproduktion i mindre skala til eget- og turisternes forbrug. Helt frisk og lækker! Der er ingen ræve på øen, så høns, ænder, påfugle og gæs går frit omkring på gårdene.

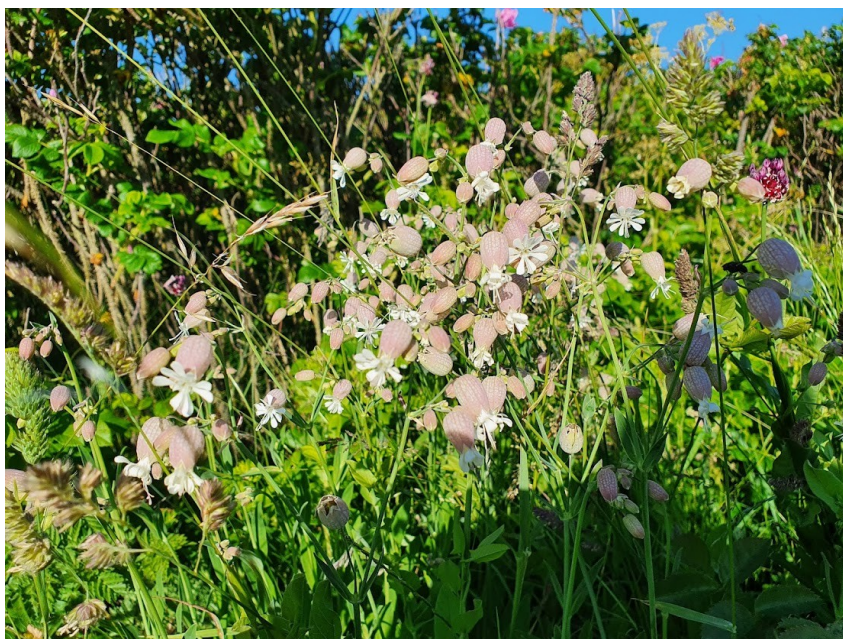
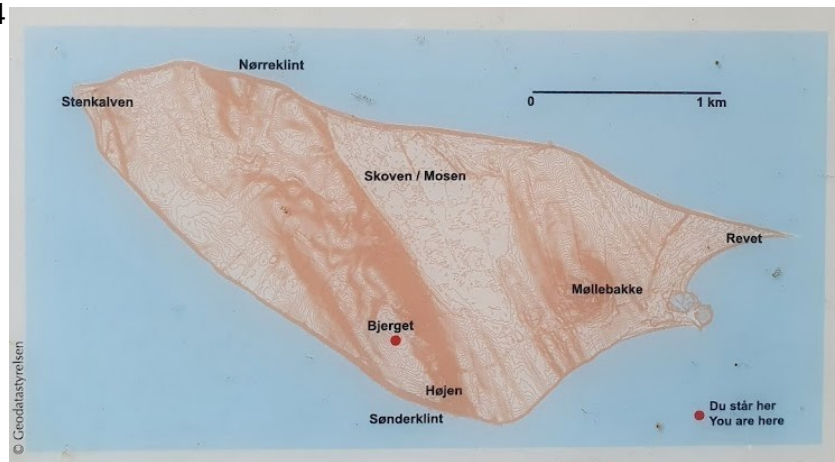

Det højeste punkt, Bjerget, er 24 m og Møllebakken er 17 m. Engang blev Tunø kaldt Tvillingeøen, fordi den oprindeligt har været delt i to. Som andre steder har landhævning efter istiden betydet, at de to øer blev kittet sammen til en. Det lave mellem de to bakker, hvor havet delte øerne frem til stenalderen, er skov og våde områder.

Ligesom på Endelave kan man se flere aflejrede lag fra istiden.

Jeg ville gerne have studeret det nærmere, men for det første er stranden her meget ufremkommelig mange steder, og for det andet – der hvor det havde været mest spændende at gå tur! – er der forbud mod færdsel af hensyn til fuglene.

Tunø huser Danmarks femte største koloni af tejster. At dømme efter det man ser oppe fra klinten, er der måske op til 50 ynglepar. Derudover er der mange toppet skallesluger, i hundredvis af edderfugle som ikke er kønsmodne, gråænder, digesvaler, strandkader og stormmåger.

Blæresmælde

Skovløg

Vi startede med at indkredse vores bytte. Turen rundt om øer er ca. 8,5 km. Det tilrådes på det kraftigste, at man holder sig mindst 2 meter fra skrænterne af hensyn til evt. udskred. Hvert år æder havet af moræneklinterne, og det er en af årsagerne til, at man mange steder ikke kan færdes på stranden.

Bent Eggert Sørensen

Kommer man til Tunø i sommermånederne er Galleri Eggertart virkelig et besøg værd. Bent Eggert Sørensen, som har stedet, er selv kunstmaler – på hobbyplan, som han siger. Hans billeder er abstrakte i klare varme farver, og blandt dem som man kan blive ved at gå på opdagelse i. Men med abstrakt kunst er det vigtigt med lys og plads, og det er sikkert derfor han tilbyder at komme hjem til folk med malerierne for at vise dem frem.

I galleriet er der for tiden en udstilling af **Lone Mørkøre** med motiver fra Færøerne, **Kirsten Dahl Hansen** med kubistisk inspirerede billeder, **Erik Lindberg** med sin naturalistiske motiver koblet med en fantasigenren, **Merete Lisby** med sine karikerede figurer, **Kristian Pedersen** med sin Andy Warhol-inspiration, **Poul Christensen** med motiver fra steder i Danmark malet med spartel og en snært af impressionisme, **Kaj Glad** med naturalistiske fuglebilleder og **Flemming Hald Nielsen** med keramiske værker.

Bent er en af ildsjælene på Tunø. Via en kunstforening, som han har været med til at starte op, søger han nye veje til at skabe mere liv på øen. Affolkningen er til at mærke. Det er ikke længe siden, at der her var 110 fastboende. Alt afhænger af hvordan det udregnes, men det reelle tal er dog langt mindre end det officielle, og det skyldes en kreativ måde, hvorpå folk har bopælsadresse på Tunø men reelt bor på fastlandet.

Tunø kirke er den eneste kirke i Danmark, der deler tårn med et fyr. Det har været sådan, at man kunne komme derop for at nyde udsigten, men ifølge Bent Eggert Sørensen skal der af hensyn til sikkerheden være personale med derop. Jeg spurgte graveren om det samme, men hun havde travlt med at rive grus, der allerede var revet, og optrådte meget afvisende. Lidt imødekommenhed kan være befordrende for så meget.

Her er også lang færre besøgende, end der plejer at være. Derfor må man være kreativ. Ellers ender øen som en pensionist-ø, som han siger. Og da vil der til sidst ikke være muligt at drive købmandsforretning, skolen vil blive lukket, og en ond cirkel starter.

Bent nævner ”Tunhalla” som et eksempel på tiltag der skal genskabe liv på Tunø. Det er en form for vikingetræf med rollespil hvor unge kan komme og deltage kamp og kamptræning. På en stor græsmark, hvor der har været Tunøfestival, er man i færd med at opsætte en vikinge-borgport. Den skal stå færdig til det første træf her i sommer.

Der er tradition for flere spillesteder. F.eks. på Kroen og Mejeriet. Men også Galleriet har en scene ude i haven hvor musikere optræder mens publikum nyder stedets drikkevarer. Tunø-festivalen, som måtte aflyses i 2020, er ikke kommet på benene igen. Alt deres udstyr er solgt og ingen ved om der nogensinde bliver festival igen.

Ebeltoft

Det er midsommer. Dagene bliver ikke længere. Vejret har indtil nu ikke været særlig sommerlig. 15 grader, solskin og vindstille har været det højest opnåelige. Spritvarmeren og varmeblæseren har været på om aftenen, og så har der været en del blæsevejrsgage. Men nu skal jeg ellers love for, at sommeren er over os. 26 grader her i Ebeltoft, og så er vi ved at være i den anden grøft.

Vi er på vej hjem og bliver kun her i byen et par dage. Der er ved at være mange turister. Ikke så mange danskere, men tyskere, nordmænd og svenskere.

Især tyskere har der være mange af på vores tur. De fleste kommer i kæmpe store sejlbåde og lægger til hen på eftermiddagen, og tidlig næste morgen tager de af sted igen. De dvæler ikke ved det sted de kommer til, eller måske har de en destination i det fjerne farvand, som er målet for deres tur?

Vi har efterhånden været i Ebeltoft en del gange. Hver gang slår det mig hvor mange servicevirksomheder en sådan provinsby kan bære. Men oplandet er fyldt med sommerhuse, og byen virker som fluepapir på turisterne. Huspriserne et tårnhøje, og det betyder vel, at en del århusianere bor her?

Når man skal...

...så skal man. Og så styrter man op på toilettet og får sig sat for at få lettet trykket. I det samme kommer der altid en med samme ærinde og sætter sig i nabolaget. Eller også står han op som en hund og pladrer ud over det hele! Væggene er tynde. Der er udluftning for oven og for neden. Lyden forplanter sig som i en kirke, og man er fuld koncentreret om en af de lydløse. Lidt papir kommes i for at det ikke skal lyde som en møllesten der falder i branddammen. Men så sker det, der ikke må ske. En luftlomme har sat sig til rette som en blind passager for at benytte sig af lejligheden til at slippe for den anaerobe stemning. Og glad som den er kvitterer den for friheden ved at sende umiskendelige lydbølger ud i det klangfyldte rum...

...I begyndelsen af turen sad jeg enten og ventede på, at blive alene, eller også gik jeg med uforrettet sag. Men som ugerne er gået, har jeg lært at tackle min fobi.

Hjemme igen

Vi var ikke så langt borte. Men også her kan man opleve noget.

Oplevelser er et udtryk for sansernes tilfredsstillelse, der udløses som en blanding af det reptile behov og den fantasi vi besidder. Det første kan vi ikke gøre noget ved, men intellektet kan stimulere fantasien.

Derfor må fantasien være evnen til at opleve?

Og hvad skal vi så med det? Hvad var egentlig meningen? Hvad fik vi ud af det?

Som lærer spurgte jeg engang eleverne efter sommerferien, om de ville fortælle hvad det havde oplevet i ferien. En

fjerdedel af dem havde straks fingrene i vejret for at fortælle om deres flyrejse med forældrene, den dejlige pool, stranden og varmen. Halvdelen af eleverne fortalte lidt mere afdæmpet, at de havde været på camping eller i sommerhus, hvor der nogle steder var forlystelsesparker, der havde været helt vildt sjove. Og så var der den sidste fjerdedel, som påstod, at de ikke havde oplevet noget.

Torskemund ved havnen på Tunø

Gærde-Kartebolle ved nordvestkysten på Endelave

De var mig der lærte mest den dag. Det der stod klarest for eleverne var det reptile behovs tilfredsstillelse. Prestige og begær. De der havde ligget ved poolen og stranden langt borte i verden, havde dybest set ikke oplevet mere end dem der ikke havde råd til en ferietur.

Ser vi tilbage på vores seks uger i Kattegat kan det enten tolkes som den store oplevelse eller ynkelige banaliteter. Vi vælger selv betydningen af det vi foretager os, give det mening og værdisætter det.

Når klima og miljø skal regnes med, har nogen ferieret på andres bekostning. Men det er måske en anden sag. Alligevel har fantasiløs prestige og begær store omkostninger, og regningen sendes videre til den næste generation. Det er også værd at tænke over.

Til slut vil vi takke vores nabo Bente for at have set til huset mens vi var væk.